

Н. О. Шапарєва

**МОТИВ ЧУТЛИВОСТІ У РОМАНІ ЛУЇ-ФЕРДІНАНА СЕЛІНА
«ІЗ ЗАМКА ІНШИЙ»**

Французька література ХХ століття подарувала світові чимало видатних художників слова, збагативши світовий доробок такими іменами як Марсель Пруст, Жан-Поль Сартр, Альбер Камю, Андре Жід, Сімона де Бовуар та багато інших, чий внесок у розвиток художньої думки неможливо переоцінити. Але окрім вищезгаданих письменників хід сучасної літератури був суттєво модифікований не менш славетним Луї-Фердінаном Селіном (1894–1961). На території колишнього СРСР його ім'я відомо нечисленним шанувальникам та професійним знавцям. Сучасна критика проявила байдужість до творчості Л.-Ф. Селіна, що є наслідком повного його ігнорування у радянські часи. І небезпідставно, адже мало хто до нього насмілювався викрити тоталітаристські засади, на яких СРСР будував соціалізм. Якщо на вихід у світ його першого роману «Подорож на край ночі» (1932 р.) Радянській Союз відреагував зі стриманим зацікавленням, то вже після опублікування антирадянського памфлету «Mea culpa» (1936 р.) шлях у цю країну Л.-Ф. Селіну було закрито. Але сьогодні Л.-Ф. Селін починає викликати неабиякий інтерес своїми соціофілософськими поглядами та художньою поетикою. Багата літературна спадщина Л.-Ф. Селіна представляється дуже цікавим матеріалом для дослідження. Метою цієї статті є аналіз мотиву чутливості через художні образи, які поглинаються у песимізм, трагічність людських відносин та оточуючого світу у контексті войовничої атмосфери першої половини ХХ століття на матеріалі роману Л.-Ф. Селіна «Із замка інший».

Слід зазначити, що французька критика є більш уважною щодо свого співвітчизника. Найбільш вагомими працями, присвячених цьому авторові, є дослідження Анрі Годара, Філіпа Соллерса, П'єра Лалана, Юлії Крістєвої. 2011 року французи вшанували п'ятдесятю річницю його смерті і мало не внесли його до списку національної премії, звідки він все ж таки був вилучений в останню мить. Страх дискредитувати себе вшануванням нігілістичного антисеміта все ж не дозволив урядовцям віддати шану людині, яка цього безумовно гідна. У рідній Франції він став відомим вже після виходу у світ свого першого значущого роману «Подорож на край ночі» (1932 р.), який лікар за фахом Л.-Ф. Детуш (справжнє ім'я Селіна) написав у віці 38 років, і за який він мав би отримати найпрестижнішу у Франції премію Академії Гонкур. Але цю премію за 1932 рік було присуджено мало відомому сьогодні Гі Мазеліну за його роман «Вовки». Про його визнання у Франції свідчить і той факт, що всі його твори знайшли своє місце у престижній колекції «Бібліотеки Плеяди» видавництва Галлімар, чого удостоювалися виключно найвидатніші (Вольтер, Ж.-Б. Расін, М. Пруст та ін.).

В українському літературознавстві вагомий внесок у вивчення творчості Л.-Ф. Селіна зробив Д. С. Наливайко, в російському – В. В. Кондратович, у яких можемо знайти спільні риси його тлумачення. Безумовно, первинне

враження від Л.-Ф. Селіна – це шок як від внутрішнього змісту його творів, так і від зовнішніх засобів виразу, що формують окремий стиль, який не вписується в існуючі канони і може бути названим лише «селінівським». Його характеризують використання грубих жаргонних виразів (що корелюють з реаліями тогочасного життя), епатажні декларації, бурхлива пунктуація, емоційність, яку він повернув літературі. Як влучно зазначає Д. С. Наливайко, цими константами своєї творчості Л.-Ф. Селін адекватно передає хаос буття і внутрішнього світу свого героя-оповідача [4; 15].

Д. С. Наливайко вбачає новаторство у творчості Селіна у зображенні людини «зі зворотної сторони», у погляді на життя «знизу», очима ізгоя, що нехтує законами суспільства і бореться за існування, відкриваючи жорстокі істини буття. Це підтверджує і В. В. Кондратович, згідно якому творчість Л.-Ф. Селіна знаменує собою тотальне розчарування у людині і людстві, що становить екзистенційний досвід письменника. Мистецтво письменника дослідник вважає апокаліптичним. Одна з основних тем творів Л.-Ф. Селіна – самотність людини у несправедливому, меркантильному світі [2].

Отже вивчення творчості Л.-Ф. Селіна найбільш дотепно вважається розпочати не з аналізу художніх образів персонажів, а саме почуттів, оскільки автор передає екзистенційність буття саме на рівні почуттів, переживань та розчарувань. Характерною рисою роману «Із замку інший» є примат настрою над дією. Цей настрій створюється власне через міркування та філософські позиції наратора, яким у романі виступає лікар Селін. Хоча мотив почуттів є статичною одиницею сюжету роману, саме на його основі відбувається еволюція інших художніх образів.

Дуже складним вдається вивчення творчості Л.-Ф. Селіна, не прив'язуючись до реальних обставин життя письменника, адже він один з тих авторів, чиї твори найбільш позначені особистісними чинниками. Усі романи Л.-Ф. Селіна є автобіографічними, хоча не завжди можна ототожнювати художній образ з реальним, найчастіше йому лише притаманні ті чи інші відповідники. Можна визначити художні твори Л.-Ф. Селіна як автофікцію. Образи його творів є уособленням та відображенням тих критичних явищ, які вкрили войовничим туманом європейське суспільство I половини XX століття. І саме життя автора було непростим. Пройшовши круги пекла Першої світової війни, він повернувся після поранення, але цей досвід залишив відбиток на всю подальшу творчість Л.-Ф. Селіна. Як і у представників «втраченого покоління» Сполучених Штатів Америки, ці явища спричинили розрив з класичною системою цінностей та перегляд тематики та стилістики художнього твору.

Друга світова війна залишила ще глибший відбиток, адже через свої політичні уподобання Л.-Ф. Селін був змушений втекти з Франції і укриватися за кордоном, зокрема у Німеччині та Данії. У цей час все його майно у його рідному домі було розграбовано, і після повернення із зигнання він був змушений розпочинати життя наново у вже не молодому віці. Звичайно цей трагізм особистого життя виллється у песимізм і бунтарство у його творах.

Війна є місцем дії роману «Із замку інший» (1957 р.), що є першою книгою трилогії, присвяченій періоду вигнання Л.-Ф. Селіна та його поневірянням Німеччиною та Данією, а згодом і його ув'язненню. Сюжет представлений у трьох часових площинах: теперішнє, що співпадає з його перебуванням у замку Зігмарінгена, де укривалися французькі колабораціоністські біженці під наглядом німецьких охоронців; минуле, в якому спливають спогади Л.-Ф. Селіна часу його лікарняної діяльності у Парижі; майбутнє, у якому він переосмислює події минулої давнини та викладає свої екзистенційні почуття розчарування світом та людством. Події цих часових пластів не представлені у хронологічній послідовності, тому текст набуває хаотичності, адже іноді важко віднести думки автора до якогось конкретного часу. Отже хронотоп вибудовується через некогерентність часових та просторових зв'язків.

Війна у романі Л.-Ф. Селіна представлена не стільки як причина чи наслідок політичних або геополітичних відносин, а радше як чинник еволюції людських характерів та взаємовідносин. У мирний час суспільство також переживає потрясіння, але під час воєнних конфліктів почуття людини загострюються. Це притаманне як людським якостям, так і вадам. Для Л.-Ф. Селіна велике значення відіграють негативні риси характеру людей, адже саме через них народжується все зло на Землі. Своїм твором він засуджує людський цинізм, жорстокість та кровожерливість.

Однією з найнеприпустиміших рис людини є жадібність. Особливо Л.-Ф. Селін констатує хтивість своїх видавників, які наживаються на таких, як він, які не можуть за себе постояти. Для ділків не має значення самопочуття або проблеми письменників, їм потрібні твори, які дозволять їм збагатитися. «Goulu, le monstre! bouche de limace, féroce à la merde, laisse rien! ... à table! le gros flot de bave! ... il ravale tout! ... comment qu'il est!» [6; 43–44] «Прожерливий монстр! рота слизняка, нещадний навіть до лайна, не залишає нічого! до столу! стікає слиною! він зжире все! а як же інакше!». Метафоричне вираження жадібного рота людини через рот слизняка підкреслює відразу до цих людей, створює в читача виключно негативне сприйняття образів, що також досягається карикатурним відображенням жадібності, здатною навіть на поглинання лайна.

Л.-Ф. Селін поділяє всіх оточуючих на дві категорії: розумово відсталі або пройдисвіти. «Y a que les plus pires débiles mentaux minus acharnés, j'en ai fréquenté beaucoup, ou l'autre côté, des genres Achille, terribles vicieux cochons pleins le fric, et de Cartes de tous les Partis, plein les poches qui viennent braconner hors la loi» [6; 47] «Існують або завзяті розумово відсталі, я їх зустрічав багато, або на кшталт Ахіла, жахливі порочні свині, переповнені грошей та карток усіх Партій, на яких закон не діє». Якщо ви наділені абиякими розумовими здібностями, то вас неодмінно буде спокушати можливість збагатити та звідусіль шукати власний зиск. Для Л.-Ф. Селіна надмір грошей неодмінно призводять до моральної дегуманізації. Разом з тим, Л.-Ф. Селін висуває

проблему вседозволеності партійних можновладців, що й нині залишається актуальною, яким нічого не коштує всі неприємності вирішувати за допомогою грошей «qu'est-ce qu'il a donné pas qu'on le pende à la dernière Epuration» [6; 141] «що він тільки не віддав, щоб спастись під час останньої Чистки?». Цей прийом запитання, до якого Л.-Ф. Селін прибігає в усіх своїх романах, створює діалог з читачем, аби той пройнявся ідеями, з якими автор до нього звертається, аби він відчув глибину його обурення.

Другу категорію пройдисвітів Л.-Ф. Селін засуджує з позиції паразитизму. «Que je te fourgue! ... moi et mes chefs-d'œuvres immortels! au turf? ... personne! moi! à moi la cuisine! moi, le boulot! ... que je les régale! ... plus drôle! ... ils exigent! ... trépigment!» [6; 55] «продавати, мене та мої безсмертні шедеври! а працювати? нікому! це моя справа, працювати маю я! щоб почастивати їх! веселіше! вони вимагають, стукотять ногами!». Суспільство поділено на таких, що мають працювати, та тих, хто пожинаяють плоди їхньої праці. «Selon que vous serez» [6; 59] «Залежить від того, хто ви є». Л.-Ф. Селін навіть насмілювався заявити, що «C'est partout Bordel à présent ... tout jean-foutres! Sérieux est mort, Verdun l'a tué» [6; 63] «тепер всюди бордель! ... самі нікчеми. Порядні люди зникли, останнього вбила битва під Верденом». Цими ствердженнями проявляється екзистенційний песимізм Л.-Ф. Селіна, немає звідки чекати позитиву, чесності, допомоги. Підкреслюється самотність людини, яка може розраховувати тільки на свої зусилля.

На погляд Л.-Ф. Селіна людські стосунки не базуються на чесності та повазі, між людьми панує ненависть. Лише вона може пояснити безглузді вчинки людей, направлені на взаємоприниження, що свідчить про домінуючість егоїзму. «Qui les ferait s'haïr autant? ... ils se connaissent on dirait d'un siècle, tellement ils en savent l'un sur l'autre... mille ans on dirait de vacheries» [6; 52] «Чому вони так ненавидять один одного? Здається, вони знайомі вже сто років, стільки вони знають один про одного, тисяча років паскудства». Довге знайомство лише дає привід до посилення жорстокості, тому що кривднику вже розкриті слабкі місця жертви.

Апогеєм вираження людського занепадництва є визнання цього факту безпосередньо німецьким лікарем Францем Траубом: «Il m'avoue!... et qu'il en a... gros! gros!... que son Hostau est un enfer!... une lutte, un pancrace entre les services! médecins, chirurgiens, bonnes sœurs!... que tout ça s'accuse, dénonce, s'en veut!... pire qu'entre nous!... c'est à qui qui se fera arrêter!... pour tout!... complots! ... pédalisme!... marché noir!... populace... coulisses... monastères... hôpitaux... vous serez fatigué la façon que tout ça se dénonce, se fait arrêter, garrotter, enfoncer des coins sous les ongles...» [6; 354-355] «Він мені зізнався, як йому все обридло, його лікарня – справжнє пекло. Боротьба, суперництво між відділеннями. Лікарі, хірурги, сестри, усі один одного звинувачують, закладають, ображаються. Ще гірше ніж у нас. І хто є потрапить за ґрати! за все! Змова, спекуляції. Що діється серед черні, за лаштунками, у монастирях, лікарнях. Як стомлює це бажання заложити, арештувати, вбити, завдати страждань». З цього

опису людина виходить жорстоким кривдником, єдиною турботою якої є не стільки забезпечити власний добробут, скільки завадити своєму сусідові вести спокійне життя. Ці якості не мають національної ознаки, адже подібні поштовхи відчуває і француз: «la sensibilité française s'émeut que pour tout ce qu'est bien anti-elle!... masochisse à mort!» [6; 144] «французька чутливість надихається лише з того, що спрямоване проти неї. Нація мазохістів!».

Крім того Л.-Ф. Селін викриває меркантильну хибність людей. Пацієнти радше довіряють лікарю, який краще матеріально забезпечений. «J'ai le temps de réfléchir ce qui me fait le plus de tort? ... je crois, le plus surtout de ne pas avoir de domestique» [6; 31] «В мене є час порозмірковувати, я чому мої основні недоліки? ... Мабуть, найголовніше, так це те, що в мене немає наймички». Або «tenez moi, pas d'auto, médecin à pied! de quoi j'ai l'air? ... au moins le plus idiot médecin, sa voiture» [6; 35] «Візьміть мене, без автівки, лікар ходить пішки! на що я схожий? У самого нетямущого лікаря принаймні повинна бути своя автівка». Це свідчить про перевагу матеріальних, а не духовних чи професійних здібностей людей, вони радше ними поступляться, аніж опустяться до лікування у незаможного фахівця. Такі розмірковування доводять абсурдність соціального устрою і ставить під сумнів існування системи цінностей, що вважалася загальноприйнятою. Адже самоціллю виступає збагачення. Людиною може називатися той, хто може це підтвердити своїм матеріальним статком. «La honte c'est d'être pauvre ... la seule honte!» [6; 35] «Сором, це бути бідним. Це єдине, за що людям соромно». Сором стає категорією, що оцінює не систему моральних цінностей, а фінансового становища.

З іншого боку протягом майже всього твору Л.-Ф. Селін сам жаліється на нестачу коштів. Проте це не виявляє його жадібність або меркантильність, а підкреслює соціальну несправедливість. Він їх немає по-перше тому, що його частку забирають видавники, про що вже йшлося вище, по-друге через те, що він не бере грошей там, де треба було б це робити: «Rien à me reprocher! seulement un petit truc... que je demande jamais d'argent... idiot d'orgueil» [6; 17] «Мені нічого закидати, хіба що те, що я ніколи не прошу грошей... безглузда гордість». В результаті герой постійно перебуває у перейманні, де знайти засоби, насамперед аби прокормити свою дружину та kota: «mais Lili c'est une autre affaire!... elle doit manger... je me préoccupe» [6; 14] «Лілі – це інша справа, їй треба їсти, і мене це дуже переймає». Його не турбує власний голод, він з легкістю прийняв би власну смерть, але тим паче не хоче залишати дружину та kota на одинці з ворожим світом «s'il vous plaît!... Lili souffit!... Lili, je vous disais a pas du tout le sens de l'épargne... moi fini, avec la petite somme aura-t-elle de quoi vivre deux ans? seulement... pas plus.» [6; 46] «Благаю вас, досить і Лілі, вона ж зовсім не вміє копити гроші... якщо мене не стане, чи зможе вона хоча б два роки прожити на цю жалюгідну суму?».

Слід також відзначити, що лейтмотивом через усі романи Л.-Ф. Селіна проходить агресивність тону наратора. Він не називає речі своїми нейтральними назвами, не використовує нейтральну лексику або синтаксичні

конструкції, він розмовляє лайкою, використовує грубі вирази, намагаючись тим самим образити тих, на кого це спрямовано. Цим прийомом досягається безпосередня передача аналогічних почуттів читачеві (або слухачеві у випадку Л.-Ф. Селіна), адже неможливо залишатися байдужим до такої агресивної манери розповіді. За цим критерієм Л.-Ф. Селін вважається новатором у літературі, оскільки наблизив звучання літературної мови до мови вулиць, тому що лише вона, на його думку, здатна передати істини ворожого буття.

Таким чином, мотив чутливості є провідним у художній поетиці Л.-Ф. Селіна, на якій ґрунтується й екзистенційний умонастрій роману «Із замка інший». Саме почуттям відведена головна роль передачі смутку та жорстокості, що панують у європейському суспільстві, тобто між людьми превалює ненависть, песимізм та трагічність. Тому треба замислитись над переоцінкою моральних цінностей, аби зробити світ чистішим та добродійнішим.

Оскільки дослідження присвячено ідейному аналізу мотиву чутливості у романі «Із замка інший», перспективами для подальшого вивчення пропонується аналіз жанрової специфіки цього роману.

Література:

1. Галич Олександр. Теорія літератури: Підручник / Олександр Галич, Віталій Назарець, Євген Васильєв. – К. : Либідь, 2008. – 488 с.
2. Кондратович В. Юродивый во французской литературе (Луи-Фердинанд Селин) [Електронний ресурс] / В. Кондратович // Селин в Росии. Материалы и исследования. – СПб : Общество Друзей Селина, 2000. – с. 100–110. – Режим доступу: <http://ec-dejavu.ru/c-2/Celine.html>
3. Руднев Вадим. Энциклопедический словарь культуры XX века. Ключевые понятия и тексты / Вадим Руднев. – М. : АГРАФ, 2009. – 544 с.
4. Селін Л.-Ф. Подорож на край ночі / Пер. з фр. П. Таращука; Передмова Д. С. Наливайка. – Харків: Фоліо, 2006. – 367 с.
5. Beigbeder Frédéric. Dernier inventaire avant liquidation / Frédéric Beigbeder. – Paris : Editions Grasset et Fasquelle, 2011. – 340 p.
6. Céline L.-F. D'un château l'autre / Louis-Ferdinand Céline. – Paris : Gallimard, édition revue et corrigée, 2010. – 416 p.
7. Conio G. 25 grands romans français résumés et commentés / Gérard Conio. – Alleur, Belgique : Marabout, 1990. – 544 p.
8. D'Ormesson J. Une autre histoire de la littérature française. Le roman au XXe siècle / Jean d'Ormesson. – France : Librio. Texte Intégral, 2001. – 160 p.
9. Godart Henri. Poétique de Céline / Henri Godard. – Paris : Editions Gallimard, 1985. – 476 p.
10. Sollers Ph. Céline / Philippe Sollers. – Paris : Ecriture, 2009. – 120 p.

Анотація

Н. О. Шапарєва. Мотив чутливості у романі Л.-Ф. Селіна «Із замка інший». Стаття присвячена дослідженню мотиву чутливості у автобіографічному романі Л.-Ф. Селіна «Із замку інший», яка вписується у

контекст екзистенціалізму; доміантними рисами відносин у суспільстві письменникові уявляються жорстокість, ворожість, ненависть, несправедливість. Цей песимістичний умонастрій автор передає на рівні лексики та синтаксису, постійно прибігаючи до лайливих виразів, передаючи агресію та непримиримість. Л.-Ф. Селін вважається новатором у літературі, модифікувавши деякі принципи літературної мови, наблизивши її до розмовної. Ці прийоми складають «селінівський стиль». Хаотичність буття також передається вибудовуванням певного хронотопу.

Ключові слова: екзистенціалізм, Л.-Ф. Селін, новатор, стиль, чутливість.

Анотація

Н. О. Шапарева. Мотив чувствительности в романе Луи-Фердинан Селина «Из замка в замок». Стаття посвящена дослідженню мотива чувствительности в автобіографічному романі Л.-Ф. Селина «Из замка в замок», котора вписується в контекст екзистенціалізму; домінуючими рисами відносин в суспільстві автору полагаяться жорстокість, ворожість, ненависть, несправедливість. Це песимістичне умонастроєння автор передає на рівні лексики та синтаксису, постійно прибігаючи до ругательних виразів, передаючи агресію та непримиримість. Л.-Ф. Селін вважається новатором в літературі, модифікувавши деякі принципи літературної мови, наблизивши її до розмовної. Ці прийоми складають «селінівський стиль». Хаотичність буття також передається вибудовуванням певного хронотопу.

Ключевые слова: Л.-Ф. Селин, новатор, стиль, чувствительность, экзистенциализм.

Summary

N. O. Shaparieva. The motif of sensitivity in the novel by Louis-Ferdinand Céline «Castle to castle». This article deals with the research of the motif of sensitivity in the autobiographic novel by L.-F. Céline «Castle to castle» that fits into the context of existentialism; the dominant features of the human relations seem for author to be cruelty, hostility, hatred, injustice. This pessimistic frame of mind is transmitted by vocabulary and syntax using swearwords communicating aggression and irreconcilability. L.-F. Céline is considered to be an innovator in the literature having modified some principles of the literary language by approaching it to the informal speech. This devices compose the «céline style». The disorder of the being is also transmitted by the creation of a certain chronotop.

Key words: existentialism, innovator, L.-F. Céline, sensitivity, style.

Стаття прорецензована та рекомендована до друку кандидатом філологічних наук, доц. каф. історії зарубіжної літератури та класичної філології ХНУ ім. В.Н. Каразіна Криворучко С. К.